

University of
Sistan and Baluchestan

Iranian Educational
Psychology Association

Content Analysis of Persian High School Textbooks based on John Dewey's Problem Solving Theory

Samane Jafari¹ | Raziye Bagheri²

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran. E-mail: samanehjafari101@cfu.ac.ir
2. M.A. of Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran.. E-mail: r.bagheri.6681@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 15 February 2024 Received in revised form: 16 September 2024 Accepted: 16 May 2025 Published online: 30 May 2026</p> <p>Keywords: Problem, Problem Solving Skill, John Dewey's Theory, Persian Text book, High school.</p>	<p>The purpose of the present research is to investigate problem solving skills in high school Persian Textbooks based on John Dewey's problem solving theory. The research is practical in terms of purpose and has described and analyzed the findings using a library method with integrated content analysis. The statistical population of the research is the texts of the first and second high school Persian text books, and statistical sampling was avoided. The unit of registration is text and line. The research findings indicate that in all grades, the most attention was given to problem solving skills in the main lessons and the capacity of other texts was not used much. Another thing is that out of a total of 35 first secondary texts and 41 second secondary texts, only one reading in 10th text book and one lesson in 12th text book fully corresponded with the six stages of Dewey's model, and the rest of the texts were some important stages of this model, including gathering information and Examining and testing the initial solutions in order to choose the best way was not possible. Therefore, it is suggested that in the changes of Persian Textbooks, the ability to strengthen the problem solving skills of students by choosing richer texts from this point of view should be taken into consideration by the authors and before these changes, this deficiency will be compensated by creative measures of teachers.</p>

Cite this article: Jafari, S., Bagheri, R.(2026). Content Analysis of Persian High School Textbooks based on John Dewey's Problem Solving Theory. *Journal of Educational Psychology Studies*, 23 (61), 1-17. DOI: 10.22111/jeps.2025.47987.5658

© The Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

DOI: 10.22111/jeps.2025.47987.5658

تحلیل محتوای متون کتاب‌های فارسی متوسطه براساس نظریه حل مساله جان دیویی

سمانه جعفری ¹ | راضیه باقری ²

1. نویسنده مسئول، استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: samanehjafari101@cfu.ac.ir

2. کارشناسی ارشد آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: r.bagheri.6681@gmail.com

چکیده	اطلاعات مقاله
هدف از پژوهش حاضر بررسی مهارت حل مسأله در کتاب‌های فارسی متوسطه بر اساس نظریه حل مسأله جان دیویی است. پژوهش از حیث هدف کاربردی است و به روش کتابخانه ای با تحلیل محتوای تلفیقی به توصیف و تحلیل یافته ها پرداخته است. جامعه آماری پژوهش، متون کتاب‌های فارسی متوسطه اول و دوم است و از گرفتن نمونه آماری پرهیز شده. واحد ثبت، متن و سطر است. یافته های پژوهش حاکی از آن است که در همه پایه‌ها بیش‌ترین توجه به مهارت حل مساله در درس‌های اصلی صورت گرفته و از ظرفیت سایر متن‌ها چندان استفاده‌ای نشده است. دیگر آن که از مجموع 35 متن متوسطه اول و 41 متن متوسطه دوم، تنها یک روان‌خوانی در فارسی دهم و یک درس در فارسی دوازدهم با شش مرحله مدل دیویی مطابقت کامل داشت و بقیه متن‌ها برخی مراحل مهم این مدل از جمله جمع‌آوری اطلاعات و بررسی و آزمایش راه حل‌های اولیه به منظور انتخاب بهترین راه را نداشت. از این رو پیشنهاد می‌شود در تغییرات کتاب‌های فارسی، قابلیت تقویت مهارت حل مساله در دانش-آموزان با انتخاب متن‌های غنی‌تر از این منظر مورد توجه مؤلفان قرار گیرد و تا قبل از این تغییرات، این نقص با تدابیر خلاق یاددهندگان جبران شود.	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: 1402/11/26</p> <p>تاریخ ویرایش: 1403/6/26</p> <p>تاریخ پذیرش: 1404/2/6</p> <p>تاریخ انتشار: 1405/3/9</p> <p>واژگان کلیدی: مساله، مهارت حل مساله، نظریه جان دیویی، کتاب فارسی، دوره متوسطه.</p>

استناد: جعفری، سمانه؛ باقری، راضیه (1405). تحلیل محتوای متون کتاب‌های فارسی متوسطه براساس نظریه حل مساله جان دیویی. مطالعات

روانشناسی تربیتی، 23 (61)، 1-17.

DOI: 10.22111/jeps.2025.47987.5658

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

وقتی شخص با موقعیت یا تکلیفی روبه‌رو می‌شود که نمی‌تواند از طریق کاربرد اطلاعات و مهارت‌هایی که در آن لحظه در اختیار دارد به آن موقعیت یا تکلیف سریعاً پاسخ دهد، گفته می‌شود که او با مسأله‌ای روبه‌رو است (تئوبالد¹، 2021). نبئی بر این باور است که مسأله زمانی مطرح می‌شود که بین وضع موجود و وضع مطلوب تفاوت و اختلاف وجود داشته باشد؛ این مهارت شامل فعالیت‌های گسترده‌ای به منظور یافتن راه حل مناسب و اجرای آن با هدف اصلاح شرایط ناگوار و ناخوشایند است (نبئی و فهیمی، 1398). به تعبیری حل مسأله² فرایندی است که در آن، فراگیر اصول یادگرفته‌شده پیشین را در هم می‌آمیزد تا بتواند مسأله جدیدی را حل کند. بدین ترتیب حل مسأله، فقط کاربرد اصول یادگرفته‌شده پیشین نیست، بلکه فرایندی است که یادگیری جدیدی را فراهم می‌کند (کینگا³، 2017).

بسیاری از صاحب نظران، حل مسأله را یک فرایند خطی و سلسله مراتبی می‌دانند که هر مرحله نشانه‌هایی از مرحله دیگر را درون خود دارد که به صورت زنجیره‌وار به هم متصل هستند (رسولی ثانی آبادی و همکاران، 1402). بدین ترتیب حل مسأله یک مهارت حیاتی و اساسی برای زندگی در عصر حاضر است که نمی‌توان نقش آن را برای ادامه حیات انکار کرد. در واقع توانایی حل مسأله به مثابه نقطه اوج توانایی‌های انسان نگریسته می‌شود و یکی از کارکردهای عالی ذهن است که شامل مجموعه پیچیده‌ای از مولفه‌های شناختی، رفتاری و نگرشی است که از طریق آن فرد تلاش می‌کند تا راه‌های انطباقی و موثر را برای مسائل خاصی که در زندگی روزمره با آن‌ها مواجه می‌شود شناسایی یا کشف کند (یاری مقدم و همکاران، 1399).

عده‌ای دیگر نیز در تعریف حل مسأله آن را یک فرایند شناختی به حساب آورده‌اند که پیوند جدایی‌ناپذیری با تفکر دارد و اظهار داشته‌اند که حل مسأله بخشی از تفکر و پیچیده‌ترین بخش عملیات فکری است. فرایندی شناختی (ذهنی)، زنده و پویا است که همواره در زندگی جریان دارد. در هر صورت این مهارت پیوند تنگاتنگی با مهارت‌های بنیادین تفکر خلاق، تفکر نقاد، تصمیم‌گیری، مدیریت هیجانات و استرس و ارتباط موثر دارد (نبئی و فهیمی، 1398).

آموزش مهارت‌های حل مسأله به عنوان روشی برای کاربرد استعدادها، تسلط بر مسائل و پتانسیل‌ها در هماهنگی با سبک‌های آموزشی مدرسه است و تأثیر مستقیم آن بر عملکرد تحصیلی نیز مثبت و معنادار است (سلیمانی و همکاران، 1403). بنا بر این ضروری است سیستم آموزشی هر کشور بتواند نیروهایی با تفکر پویا و خالق تربیت کند تا این نیروها با

-
1. Theobald
 2. Problem Solving
 3. Kinga

بهره‌گیری از امکانات موجود بتوانند در جهت حل و فصل مسائل مختلف اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... تلاش کنند ([احمدی و موسی پور، 1403](#)).

به منظور تقویت مهارت حل مسأله در دانش‌آموزان می‌توان از روش‌های فعال مختلفی استفاده کرد. یکی از روش‌های فعال، تدریس به روش حل مسأله است. در این روش معلم با طرح یک مسأله، انگیزه را در دانش‌آموز ایجاد کرده و وی را وادار به گردآوری اطلاعات می‌کند و بر اساس همین اطلاعات فراهم‌شده قضاوت می‌کند ([زینلی و همکاران، 1399](#)). حل مسأله در واقع یافتن راه حل برای مشکل پیش‌آمده است و ممکن است چند راه حل مطرح گردد، به همین دلیل تکنیک بارش فکری یا پورش فکری یا طوفان فکری، که یک تکنیک خلاقیت فردی یا گروهی است و باعث افزایش تعداد ایده‌ها می‌گردد نیز در حل مسأله و یافتن راه حل موثر است ([برزکار، 1397](#)). یکی دیگر از روش‌های آموزشی در این حوزه، راهبرد آموزش تفکر طراحی می‌باشد ([یاسیلاقی شراحی و مرادی، 1402](#)).

اگرچه آموزش حل مسأله به منظور افزایش یادگیری و موفقیت تحصیلی فراگیران، امری ضروری است و معلمان باید در به‌کارگیری این رویکرد اهتمام بیشتری داشته باشند ([عسکری رباطی و خلیلی کالکی، 1402](#)) اما به منظور آموزش و تقویت مهارت حل مسأله تنها نباید بر رویکردها و روش‌های تدریس متمرکز شد. محتوای کتاب‌های درسی نیز بسیار اهمیت دارد و باید با این هدف همسو شود. تنها در این صورت است که کوشش برای تقویت این مهارت در یادگیرندگان مؤثر واقع می‌شود.

در باب حل مسأله نظریه‌ها و مدل‌های متنوع و بسیاری ارائه شده‌است که می‌توان به مدل‌های راسمن¹، مدل اسیورن²، مدل پوپر³، مدل حل مسأله‌شناختی درون‌فردی⁴، مدل برگن⁵، مدل جورج پولیا⁶ و ... اشاره کرد. اما یکی از مهم‌ترین نظریات، مدل جان دیویی است که سبب شده‌است نام او با مهارت حل مسأله آمیخته شود. جان دیویی⁷ نظریه‌پرداز روان‌شناسی و فلسفه تعلیم و تربیت آز‌مودن و بازیابی امور را جایگزین حفظ امور ثابت و جاری کرد. از نظر او همه اصول باید بررسی مجدد شوند ([سیدی فضل‌اللهی و اکوان، 1401](#)). او معتقد بود که زندگی و یادگیری شامل برخورد با مجموعه‌ای از مسائل و حل آن‌ها

1 . Rossman

2 . Osborn

3 . Popper

4 . ICPS

5 . Bergan

6 . George Polya

7 . John Dewey

بوده و هر عمل انسان حتی تصمیم به پاسخ ندادن، نشانه انتخاب او از میان راه‌های مختلف است (برزگار، 1397).

دیویی با این دیدگاه آموزش و پرورش قرن بیستم را متحول کرد. وی مخالف سرسخت روش‌های سنتی آموزش بود (بیرانوند و صحرايي، 1398) و در ذیل آرای فلسفی و تربیتی خود، اظهار کرد که هدف از آموزش یک موضوع این نیست که کتابخانه‌های کوچک زنده‌ای پیرامون آن موضوع تولید کنیم، بلکه به این منظور است که شاگردان را به تفکر واداریم، برای تحقق این امر، فراتر از تکرار نظریه‌ها و فرمول‌ها، دانش‌آموزان نیاز دارند تا بفهمند که چگونه دانش را در موقعیت‌ها و چالش‌های مختلف به‌کارگیرند (ایرندگانی و سلطانی، 1394). وی عقیده داشت که شاگرد باید در فعالیت‌های آموزشی درگیر شود و فعالانه عمل کند. باید خودش به پژوهش برای حل مسأله بپردازد و نه این‌که معلم مطالب را به او تحمیل کند (گوتک¹، 1396).

دیویی تاکید داشت که اگر دانش‌آموزان با فرایند حل مسأله آشنا شوند، می‌توانند دانش را کسب کنند اما بدون فراگیری نحوه مقابله با مسأله، علم به خودی خود فایده‌چندانی ندارد. از دیدگاه جان دیویی، تحقیق، کوششی است که با مسأله‌ای آغاز می‌شود و به سمت حل مسأله جریان می‌یابد. بر این اساس دیویی فرایند تحقیق را با حل مسأله مترادف می‌داند (دیویی، 1369).

جان دیویی با یک تمثیل فرایند حل مسأله را تشریح می‌کند. او این‌گونه ایده خود را مطرح کرد: فردی که در جنگل پیش می‌رود، ممکن است به گودالی برسد که او را از پیش‌روی باز می‌دارد. در اینجا، عمق و پهنای گودال و لغزنده‌بودن دیوارهای آن مشکل‌آفرین هستند. در این موقعیت عابر راه‌های مختلفی برای عبور از گودال در نظر می‌گیرد، یکایک آن‌ها را ارزیابی می‌کند و سرانجام راه حل نهایی را به‌کار می‌گیرد و مسأله را حل می‌کند. بنابراین بهترین روش آموزش از نظر دیویی روش حل مسأله است که با بکارگیری این روش فرد قادر به حل مسائل در زندگی فردی و اجتماعی می‌گردد.

مراحل حل مسأله در نظریه جان دیویی بر محور طولی و با تقدم زمانی نسبت به یکدیگر قرار گرفته‌اند. به گونه‌ای که هر مرحله مقدمه و پیش‌نیاز مرحله بعد محسوب می‌شود و تا مرحله‌ای کامل طی نشود، مرحله بعدی محقق نمی‌شود. این مراحل عبارتند از: 1) مشخص کردن و بیان مسأله، 2) جمع‌آوری اطلاعات، 3) پیدا کردن راه حل‌های اولیه، 4) بررسی و آزمایش راه‌ها به منظور انتخاب بهترین راه، 5) اجرای بهترین راه، 6) نتیجه‌گیری و ارزیابی.

1. Gotke

اگرچه این مهارت در تمام مراحل زندگی مهم و تأثیرگذار است اما در برخی دوره‌های سنی بسیار حائز اهمیت و حتی سرنوشت‌ساز می‌گردد. دوره نوجوانی یکی از پرتلاطم‌ترین دوران‌های زندگی هر فرد است. در این دوره علاوه بر رشد جسمی و جنسی، رشد ذهنی و عاطفی نیز موجب دگرگون‌شدن دنیای درونی نوجوان می‌شود (گل‌محمدنژاد بهرامی، 1398).

دوره نوجوانی حد واسط کودکی و جوانی و از حساس‌ترین و ارزنده‌ترین مراحل زندگی هر فردی است. در طی این دوره، نوجوان بلوغ را تجربه می‌کند که بر رشد جسمانی و شناختی او تأثیر گذاشته و موجب تغییرات قابل ملاحظه‌ای در مفهوم «خود» نوجوان می‌گردد، بحران هویت را تجربه می‌کند، از لحاظ شناختی به تفکر انتزاعی می‌رسد و ارتباط با گروه‌های همسال افزایش می‌یابد (طاهرزاده قهقرخی و سایه میری، 1400). تغییرات اساسی و چشمگیر در جسم و روان فرد اتفاق می‌افتد و او را برای ورود به دنیای بزرگسالی و همچنین پذیرش تعهدات و مسئولیت‌های گوناگون آماده می‌سازد (نعمتی و همکاران، 1400).

در این دوره از رشد، وابستگی کودکان به والدین به تدریج کم می‌شود و بچه‌ها انرژی خود را صرف یادگیری و اکتشاف می‌کنند. خودشناسی کودک بیشتر می‌شود، اجتماعی شدن در بافت گروه همسال محوریت پیدا می‌کند و کودک مهارت‌های بهتر حل کردن مسأله و تفکر منطقی را کسب می‌کند (لی¹ و همکاران، 2022). بنا بر این به یاد ماندنی‌ترین تجارب دانش-آموز، اتفاقاتی است که در کنار همسالان به وقوع می‌پیوندد (بروفسکی² و همکاران، 2023). البته همه این تجارب، اتفاقات خوشایندی نیستند؛ آنان در کنار احساسات عالی ناشی از اولین تجربه‌های واسط کودکی، احساسات منفی را نیز تجربه می‌کنند و از آنجائی که در مفهوم‌بندی و بیان شفاهی تجربه‌هایشان با محدودیت‌هایی مواجه‌اند، در مسائل روزمره و در وضعیت‌های دشوار، به حمایت نیاز دارند (وانگ³ و همکاران، 2023).

نوجوانان در این سن باید با مشکلاتی که در مدرسه و خانواده با آن روبه‌رو هستند، مقابله کنند، که شیوه‌های غلط فرزندپروری می‌تواند باعث مشکلات رفتاری و عدم سازگاری فرزند شود (آذرنیوشان و همکاران، 1402). هنگامی که نوجوانان نمی‌توانند به طور موفقیت‌آمیز بر چالش‌های تحولی غلبه کنند و با شرایط جدید سازگار شوند؛ پریشانی روانشناختی را تجربه خواهند کرد و اختلال قابل ملاحظه‌ای در جریان بهنجار زندگی روزمره پیش می‌آید که به دنبال آن شخصیت دچار اغتشاش می‌شود (شریعت‌مدار و همکاران، 1402). بنابراین یکی از نکات مهم در بحث نوجوانان، توجه به مهارت‌های حل مسأله است که افراد را در برخورد با مشکلات توانا سازد. آموزش مهارت حل مسأله اشاره به یک فرایند شناختی- رفتاری دارد که

1. Liu

2. Borowski

3. Wang

تنوعی از پاسخ‌های بدیل و بالقوه را برای مقابله با شرایط مشکل‌ساز فراهم می‌کند و امکان انتخاب بهترین و موثرترین پاسخ‌های بدیل را افزایش می‌دهد (سیسیان و همکاران، 1401).

یکی از اساسی‌ترین وظایف آموزش و پرورش ارتقا و غنی‌سازی سرمایه‌های فرهنگی دانش‌آموزان است. زیرمجموعه نهاد آموزش و پرورش، مدرسه، در جامعه‌پذیری، بازشناسی و ارتقاء سرمایه‌های فرهنگی نقش کلیدی ایفا می‌کند. چرا که مدرسه از طریق برنامه درسی رسمی و غیررسمی خود از جمله به وسیله کتاب‌های درسی به درونی‌سازی مولفه‌ها و هنجارهای فرهنگی و سرمایه‌های فرهنگی اقدام می‌کند (حمیدی‌زاده و امیریان، 1402). در این مکان است که دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های کودکان در تمامی حوزه‌ها امکان گسترش و تغییر گسترده می‌یابند (عبدی و همکاران، 1402).

آموزش و پرورش برای تحقق اهداف متنوع خود از ابزاری به نام کتاب درسی مدد می‌جوید. همه ساله این سازمان با توجه به اقتضای سن، شرایط تحصیلی، نیاز جامعه و سایر جنبه‌های زندگی دانش‌آموزان، کتاب‌هایی را به صورت یکپارچه برای هر پایه تحصیلی تهیه و توزیع می‌کند. یکی از مهم‌ترین هدف‌های آموزش و پرورش، کمک به فراگیران جهت یادگیری مهارت حل مسأله است تا بتوانند مشکل‌گشایان خوبی شوند و هنگام مواجهه با مسائل زندگی راه حل‌های مفید و مناسبی ارائه دهند. به عبارتی دیگر ارتقای سطح فکری و بهبود شیوه‌های اندیشیدن و پرورش مهارت حل مسأله از مهم‌ترین وظایف آموزش و پرورش است (سلوی¹، 2007).

در میان کتاب‌های درسی که ارائه‌کننده مستقیم مطالب آموزشی هستند و در بطن آن‌ها درس زندگی دیده می‌شود، کتابی تحت عنوان «فارسی» وجود دارد که نقش پررنگی ایفا می‌کند. این کتاب از پایه اول تا دوازدهم در برنامه درسی دانش‌آموزان است و مانند سایر کتاب‌ها هر سال دایره موضوعات این کتاب گسترده‌تر می‌شود. در این پژوهش هدف محققان بررسی مهارت حل مسأله در متون کتاب‌های فارسی متوسطه (بر اساس نظریه جان دیویی) است تا به پرسش‌های ذیل پاسخ دهند:

1. توجه به مهارت حل مسأله در کتاب‌های فارسی متوسطه چه وضعیتی دارد؟
2. مراحل حل مسأله در هر یک از کتاب‌های فارسی متوسطه تا چه حد با مراحل حل مسأله نظریه جان دیویی تطبیق دارد؟

با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش‌های بسیاری به موضوعات کلی مرتبط با مهارت حل مسأله و نیز نظریه جان دیویی پرداخته اند. فراشبندی و دیگران (1400) در مقاله‌ای به «راهکارهای افزایش مهارت‌های حل مسأله در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه» پرداخته‌اند.

¹. Selvi

باقرپور (1397) مقاله «اثربخشی آموزش مبتنی بر نظریه هوش چندگانه بر مهارت‌های حل مسأله و تفکر نقادانه دانش‌آموزان» را به چاپ رسانده. حسینی شیتاب (1395) در پایان‌نامه «مقایسه مفهوم آزادی، حل مسأله و انضباط از دیدگاه جان دیویی و ریچارد رورتی و دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت» نشان می‌دهد که دو فیلسوف در مورد این که دانش‌آموز در مولفه حل مسأله فعال است، اشتراک‌نظر دارند ولی در مورد آزادی، دیویی به آزادی در تعلیم و تربیت اهمیت زیادی می‌دهد اما رورتی علاوه بر آزادی در تعلیم و تربیت به آزادی جامعه نیز معتقد است. برخی از پژوهش‌ها نیز به بررسی سایر کتاب‌های درسی از این منظر پرداخته‌اند. برای مثال یزدانی و سلیمان‌نژاد کیاسری (1396) مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب ریاضی ششم براساس توجه به رویکرد حل مسأله جان دیویی» دارند. اما در مواردی نیز به طور خاص به مهارت حل مسأله در متون ادب فارسی پرداخته شده است. بیرانوند و صحرایی (1398) مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی و تحلیل حل مسأله در کلیله و دمنه نصرالله منشی و مثنوی مولوی براساس نظریه جان دیویی (با تاکید بر داستان بوف و زاغ و شیر و نجبران) دارند. نبئی و فهیمی (1398) در مقاله «بررسی مهارت حل مسأله در شاهنامه فردوسی» شخصیت‌های شاهنامه را با تکیه بر مهارت حل مسأله مورد واکاوی روان‌شناختی قرار داده‌اند. یوسفی و عاملی محرایی (1395) نیز در کتابی که برای نوجوانان نوشته‌اند، مهارت حل مسأله را در داستان زاغ و مار (کلیله و دمنه) بررسی کرده‌اند. اما تا کنون کتاب‌های فارسی متوسطه از منظر پرداختن به مهارت‌های حل مسأله بررسی نشده و است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، پژوهشی کاربردی بوده که به روش کتابخانه‌ای به تحلیل محتوای تلفیقی (کمی و کیفی) کتاب‌های فارسی دوره اول و دوم متوسطه پرداخته است. واحد ثبت این پژوهش سطر و متن بوده؛ یعنی میزان پرداختن به این مهارت هم نسبت به تعداد سطرهای هر کتاب و هم نسبت به متن‌هایی که در کتاب فارسی هر پایه آمده، سنجیده شده است. جامعه آماری پژوهش، متون کتاب‌های فارسی متوسطه اول و دوم چاپ 1403 بوده و به منظور دستیابی به نتایج دقیق از گرفتن نمونه آماری پرهیز شده است. به منظور سنجش پایایی نتایج پژوهش، سه مورد از متون مرتبط با حل مسأله هر یک از کتاب‌های جامعه پژوهش توسط دو نفر از همکاران خبره کدگذاری و بر اساس نظریه جان دیویی، مراحل مشخص شد که در همه موارد با مراحل تعیین شده توسط محقق همخوانی داشت. روایی تحلیل محتوا نیز توسط استادان راهنما و مشاور بررسی و تایید شد.

یافته‌ها

در متوسطه اول، کتاب فارسی هفتم، هشتم و نهم به ترتیب دارای 36، 34 و 32 متن هستند که بیشترین آمار حل مسأله در این کتاب‌ها به ترتیب مربوط به فارسی هشتم (15 متن، 44/11 درصد)، فارسی هفتم (11 متن، 30/55 درصد) و فارسی نهم (9 متن، 28/12 درصد) است. در هر سه کتاب، این مهارت بیش‌تر در درس نمود یافته‌است. حکایات و روان‌خوانی‌ها نیز در هر سه کتاب تا حدی به این مهارت پرداخته‌اند. در کتاب‌های فارسی متوسطه اول تنها در پایه نهم 1 شعرخوانی دربرگیرنده مهارت حل مسأله است و دو کتاب فارسی هفتم و هشتم شعرخوانی را که نمودار این مهارت باشد، ندارند. متن ستایش و نیایش در هیچ‌یک از این سه کتاب فارسی بیانگر مهارت حل مسأله نیست.

از مجموع 102 متن کتاب‌های فارسی متوسطه اول، فارسی هشتم با رقم 14/70، فارسی هفتم با رقم 10/78 و فارسی نهم با رقم 8/82 به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین درصد برخورداری از متون حل مسأله را نسبت به کل متون کتاب‌های فارسی متوسطه اول به خود اختصاص داده‌اند.

از 3256 سطر کتاب‌های فارسی متوسطه اول، فارسی هفتم با رقم 23/83 درصد، فارسی هشتم با رقم 15/84 درصد و فارسی نهم با رقم 15/23 درصد به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین درصد برخورداری از سطور حل مسأله را نسبت به کل سطرهای کتاب‌های فارسی متوسطه اول به خود اختصاص داده‌اند.

جدول 1. فراوانی مراحل حل مسأله جان دیویی در متوسطه اول

مراحل حل مسأله جان دیویی	پایه هفتم	درصد	پایه هشتم	درصد	پایه نهم	درصد
1. مشخص کردن و بیان مسأله	16	100	15	100	9	100
2. جمع‌آوری اطلاعات	0	0	3	20	0	0
3. پیدا کردن راه حل‌های اولیه	9	56/25	2	13/33	2	22/22
4. بررسی و آزمایش راه حل‌ها	4	25	2	13/33	2	22/22
5. اجرای بهترین راه حل	14	87/5	14	93/33	8	88/88
6. نتیجه‌گیری و ارزیابی	14	87/5	14	93/33	8	88/88

جدول 1 نشان می‌دهد از نظر انطباق با مراحل ششگانه حل مسأله (بر اساس نظریه جان دیویی)، کتاب‌های فارسی هر سه پایه، در مرحله جمع‌آوری اطلاعات، پیدا کردن راه حل‌های

اولیه و بررسی و آزمایش آنها برای رسیدن به بهترین راه حل ضعیفند و عملاً آنچنان که باید منجر به تقویت مهارت حل مسأله در دانش‌آموزان نمی‌شود.

جدول 2. فراوانی انواع نتیجه‌گیری و ارزیابی در متوسطه اول

نتیجه‌گیری و ارزیابی	هفتم	هشتم	نهم
راه حل صحیح	12	7	5
حل شده با حرف	1	4	2
حل شده با اتفاق	1	1	1
راه حل غلط	0	2	0
راه حل اجرا نشده	2	1	1

جدول 2 نشان می‌دهد که فارسی هفتم بیشترین راه حل صحیح (75%) و فارسی نهم کمترین (55%/55) را دارد. اما پایه هشتم با اشمال بر 26/66% مسأله حل شده با حرف، 6/66% حل شده با اتفاق و 13/33% راه حل غلط ضعیف‌ترین متون از نظر نتیجه و ارزیابی را دارد. در متوسطه دوم، کتاب فارسی دهم، یازدهم و دوازدهم به ترتیب دارای 34، 34 و 36 متن هستند که بیشترین آمار حل مسأله در متون این کتاب‌ها مربوط به فارسی دهم و یازدهم (16 متن، 47/05 درصد) و کمترین مربوط به فارسی دوازدهم (9 متن، 25 درصد) است. در هر سه کتاب، این مهارت بیش‌تر در درس نمود یافته‌است. گنج حکمت‌ها و روان‌خوانی‌ها نیز در هر سه کتاب تا حدی به این مهارت پرداخته‌اند. در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم تنها در پایه یازدهم 1 شعرخوانی دربرگیرنده مهارت حل مسأله است و دو کتاب فارسی دهم و دوازدهم شعرخوانی را که نمودار این مهارت باشد، ندارند. متن ستایش و نیایش در هیچ‌یک از این سه کتاب فارسی بیانگر مهارت حل مسأله نیست. از مجموع 104 متن کتاب‌های فارسی متوسطه دوم، فارسی دهم و یازدهم با رقم 15/38 درصد، بیش‌ترین و فارسی دوازدهم با رقم 8/65 درصد، کمترین درصد برخورداری از متون حل مسأله را نسبت به کل متون کتاب‌های فارسی متوسطه دوم به خود اختصاص داده‌اند. از 4150 سطر کتاب‌های فارسی متوسطه دوم، فارسی یازدهم با رقم 21/66 درصد، فارسی دوازدهم با رقم 16/57 درصد و فارسی دهم با رقم 16/40 درصد به ترتیب بیش‌ترین و کمترین درصد برخورداری از سطرهای حل مسأله را نسبت به کل سطرهای کتاب‌های فارسی متوسطه دوم به خود اختصاص داده‌اند.

جدول 3. فراوانی مراحل حل مسأله جان دیویی در متوسطه دوم

مراحل حل مسأله جان دیویی	پایه دهم	درصد	پایه یازدهم	درصد	پایه دوازدهم	درصد
1. مشخص کردن و بیان مسأله	23	100	18	100	12	100
2. جمع‌آوری اطلاعات	4	17/39	4	22/22	4	33/33

58/33	7	22/22	4	39/13	9	3. پیدا کردن راه حل‌های اولیه
58/33	7	16/66	3	39/13	9	4. بررسی و آزمایش راه حل‌ها
83/33	10	100	18	100	23	5. اجرای بهترین راه حل
75	9	94/44	17	100	23	6. نتیجه گیری و ارزیابی

جدول 3 نشان می‌دهد از نظر انطباق با مراحل ششگانه حل مسأله (بر اساس نظریه جان دیویی)، کتاب‌های متوسطه دوم در مرحله جمع‌آوری اطلاعات، پیدا کردن راه حل‌های اولیه و بررسی و آزمایش آنها برای رسیدن به بهترین راه حل در مجموع نسبت به متوسطه اول وضعیت بهتری دارند.

جدول 4. فراوانی انواع نتیجه گیری و ارزیابی در متوسطه دوم

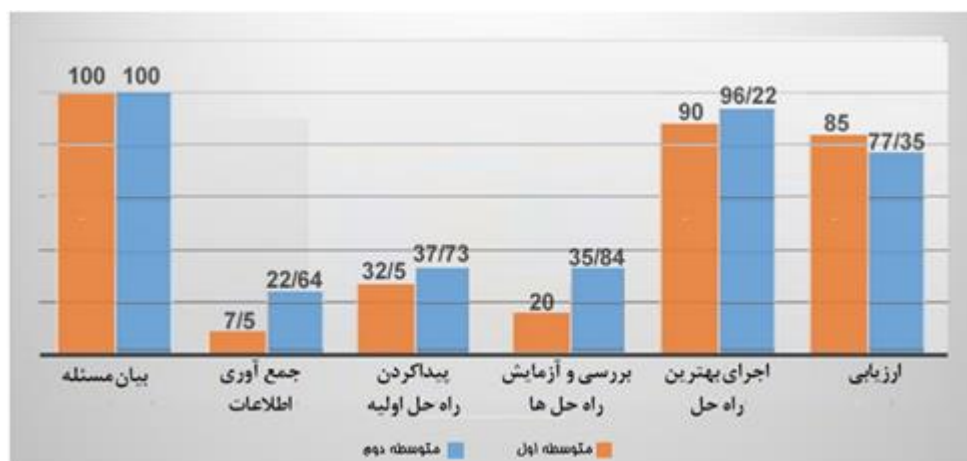
نتیجه گیری و ارزیابی	دهم	یازدهم	دوازدهم
راه حل صحیح	13	7	5
حل شده با حرف	7	1	1
حل شده از غیب	0	1	0
حل شده با انفاق	2	1	2
راه حل غلط	1	7	1
راه حل اجرا نشده	0	1	2
حل غیرمنطقی	0	0	1

جدول 4 نشان می‌دهد که فارسی دهم بیشترین راه حل صحیح (56/52%) و فارسی یازدهم کمترین (38/88%) را دارد. اما پایه یازدهم با احتمال 38/88% راه حل غلط ضعیف‌ترین متون از نظر نتیجه و ارزیابی را دارد.

نمودارهای ذیل وضعیت پرداختن به مهارت حل مسأله در کل دوران متوسطه (متوسطه اول و دوم) را به تصویر کشیده است. نمودار 1 نشان‌دهنده وضعیت هریک از پایه‌ها از نظر فراوانی نمود مهارت حل مسأله در دو واحد ثبت متن و سطر است و نمودار 2 تطابق مراحل حل مسأله در کتاب‌های فارسی کل پایه‌های متوسطه با مراحل نظریه جان دیویی را نشان می‌دهد.

نمودار 1. فراوانی مهارت حل مسأله در کتاب‌های فارسی متوسطه

نمودار 2. فراوانی مراحل نظریه حل مسأله جان دیویی در کتاب‌های فارسی متوسطه

بحث و نتیجه‌گیری

در بررسی متون برخوردار از مهارت حل مسأله در کتاب‌های فارسی متوسطه و مطابقت آن با مراحل حل مسأله نظریه جان دیویی در پاسخ به پرسش نخست، یافته‌های پژوهش نشان داد که تعداد متن‌های کتاب‌های فارسی متوسطه دوم از نظر پرداختن به مهارت حل مسأله بیشتر از کتاب‌های متوسطه اول است اما در مقیاس سطر، متوسطه اول با اختلاف بسیار کمی درصد

بیش‌تری دارد. بنا بر این می‌توان گفت در متوسطه اول درس‌های کم‌تر اما مفصل‌تری به مهارت حل مسأله پرداخته است.

در پاسخ به پرسش دوم نیز مشخص شد که متن‌های کتاب‌های متوسطه اول در مطابقت با هریک از مراحل مدل جان دیویی متغیر هستند؛ متون کتاب فارسی هفتم در دو مرحله مهم جمع‌آوری اطلاعات و بررسی و آزمایش راه‌حل‌ها به منظور انتخاب بهترین راه حل، بسیار فقیر است و در اغلب موارد یک راه حل پیدا و اجرا شده است. ضمن آن‌که در نزدیک به 30% موارد حتی این اتفاق نیز نیفتاده است. متون کتاب فارسی هشتم از نظر پرداختن به مرحله مهم جمع‌آوری اطلاعات وضعیت بهتری دارد اما در دو مرحله پیدا کردن راه‌حل‌های اولیه و بررسی و آزمایش راه‌حل‌ها به منظور انتخاب بهترین راه حل، ضعیف است. ضمن آن‌که تعداد قابل توجهی از مسائل این کتاب تنها با کلام حل شده و مبتنی بر عمل فرد نیست. هیچ‌یک از متون کتاب فارسی نهم نیز به مرحله مهم جمع‌آوری اطلاعات نپرداخته و درصد نسبتاً پایین مراحل سوم (پیدا کردن راه‌حل‌های اولیه) و چهارم (بررسی و آزمایش راه‌حل‌ها به منظور انتخاب بهترین راه حل) نیز نشان می‌دهد که عملاً آنچه باید بر اساس نظریه دیویی برای حل مسأله به انجام برسد، یعنی طرح و بررسی چند راه حل برای رسیدن به بهترین گزینه، اتفاق نیفتاده است. نکته قابل توجه در حل مسائل این کتاب آمار قابل توجه تأثیر کلام و اتفاق و مسائل حل نشده است که اساساً کمکی به تقویت مهارت حل مسأله در مخاطب نمی‌کند.

در متوسطه دوم از متون کتاب فارسی دهم، تنها روان‌خوانی سه پرسش، با 6 مرحله مدل جان دیویی به طور کامل مطابقت دارد. کتاب فارسی این پایه بیش‌ترین متن مرتبط با حل مسأله را در خود دارد که البته به سبب اشتغال بیشتر بر حکایات کوتاه نمی‌تواند انطباق قابل قبولی با مراحل جان دیویی داشته باشد اما به هر حال وضعیت این کتاب از اغلب موارد دیگر بهتر است. کتاب یازدهم بیش‌ترین فراوانی متون مرتبط با مهارت حل مسأله را دارد اما هم از نظر سه مرحله مهم جمع‌آوری اطلاعات، پیدا کردن راه‌حل‌های اولیه و بررسی و آزمایش راه‌حل‌ها به منظور انتخاب بهترین راه حل، فقیر است و هم از نظر تعداد مسائل حل شده آمار پایینی دارد. تعداد زیادی از مسائل این کتاب حل نشده باقی مانده و موارد قابل توجهی نیز با کلام، اتفاق و دخالت عالم غیب حل شده است. بنابراین نمی‌تواند آنچنان که باید در تقویت مهارت حل مسأله مفید واقع شود. از متون کتاب فارسی دوازدهم نیز تنها درس کباب غاز 6 مرحله مدل جان دیویی را به طور کامل دارد که مسأله اول آن با انتخاب راه حل درست حل شده اما مسأله دوم آن با به‌کارگیری راه حل غلط حل نشده باقی ماند. بنا بر این می‌توان گفت کتاب فارسی دهم و یازدهم بیش‌ترین متن مرتبط با حل مسأله را دارند اما فارسی یازدهم هم از نظر سه مرحله مهم جمع‌آوری اطلاعات، پیدا کردن راه‌حل‌های اولیه و بررسی و آزمایش راه‌حل‌ها به منظور انتخاب بهترین راه حل فقیر است و هم از نظر تعداد مسائل حل شده آمار پایینی دارد. ولی فارسی دهم و دوازدهم از نظر انطباق با مراحل نظریه جان دیویی شرایط بهتری دارند. مقایسه این دو دوره از حیث مطابقت با مدل جان دیویی نشان داد که هیچ‌یک از متون کتاب‌های فارسی متوسطه اول تمامی شش مرحله را کامل ندارند اما متون متوسطه دوم جز مرحله ششم، در پنج مرحله نخستین مدل جان دیویی آمار بیش‌تری را به خود اختصاص

داده‌اند و یک روان‌خوانی کتاب فارسی دهم و یک درس کتاب فارسی دوازدهم کاملاً با مراحل حل‌مسأله نظریه جان دیویی مطابقت دارد.

به طور کلی این پژوهش مؤید آن است که کتاب‌های فارسی متوسطه دوم در مقایسه با کتاب‌های فارسی متوسطه اول مطابقت بیشتری با مراحل نظریه حل‌مسأله جان دیویی دارند؛ اگرچه می‌توان گفت در هر دو دوره از این منظر متن‌های چندان تأثیرگذار و آموزنده‌ای انتخاب نشده است. با توجه به این محدودیت که پژوهش حاضر تنها از یک زاویه به بررسی این کتاب‌ها پرداخته و تعیین میزان کارآمدی کتاب‌های مورد مطالعه نیازمند پژوهش‌های متعددی در سایر موضوعات است، پیشنهاد می‌شود متخصصین امر آموزش بیشتر در حوزه تحلیل محتوای کتاب‌های درسی وارد شوند و ساز و کاری ایجاد شود تا مؤلفین کتاب‌های درسی با آگاهی از نتایج چنین پژوهش‌هایی به تغییر و اصلاح منابع آموزشی همت گمارند.

منابع

آذرنیوشان، بهزاد؛ نادری، حبیب‌الله؛ اصغری گنجی، عسگری و شجاعی، علی اصغر. (1402). نقش واسطه‌ای درک از توانایی حل‌مسأله دانش‌آموزان در رابطه بین مهارت کنترل خشم و سبک‌های فرزندپروری ادراک شده. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، 16(2)، 162-170.

<http://edcbmj.ir/article-۱-۱۹۰۳-fa.html>

احمدی، فاطمه و موسی پور، سعید. (1403). اثربخشی آموزش بر پایه مدل شناختی-فراسنناختی-رفتاری و مهارت حرفه‌ای ساخت اپلیکیشن بر راهبردهای حل مسئله در دختران نوجوان ترک تحصیل کرده. *مطالعات روانشناسی تربیتی*، 21(53)، 1-29.

[10.22111/jeeps.2024.46288.5464](https://doi.org/10.22111/jeeps.2024.46288.5464)

ایرندگانی، وحید و سلطانی، اصغر. (1394). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی سوم ابتدایی بر اساس الگوی حل‌مسأله جان دیویی. *سومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روان‌شناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران*.

<https://civilica.com/doc/446179>

باقرپور، معصومه. (1397). اثربخشی آموزش مبتنی بر نظریه هوش چندگانه بر مهارت‌های حل‌مسأله و تفکر نقادانه دانش‌آموزان. *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، 6(23)، 53-64.

<https://doi.org/10.30473/etl.2019.5406>

برزگار، ابراهیم. (1397). مقدمه‌ای بر موضوعات شناختی (فرایندهای ذهنی مبتنی بر پژوهش‌های مغز و روان‌شناختی). تهران: آرتینه.

بیرانوند، یوسف علی و صحرانی، قاسم. (1398). بررسی و حل‌مسأله در کلیله و دمنه نصرالله منشی و مثنوی مولوی بر اساس نظریه جان دیویی. *پژوهشنامه ادبیات تعلیمی*، 11(44)، 190-209.

<https://sanad.iau.ir/Journal/parsadab/Article/1028927>

حسینی شیتاب، اکرم. (1395). مقایسه مفهوم آزادی، حل مسأله و انضباط از دیدگاه جان دیویی و ریچارد رورتی و دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت. «پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، دانشگاه قم، دانشکده ادبیات و علوم انسانی. حمیدی‌زاده، کتایون و امیریان، فاطمه. (1402). میزان توجه به سرمایه‌های فرهنگی در کتاب‌های درسی. پژوهش در نظام‌های آموزشی، 17(62)، 83-97.

<https://doi.org/10.22034/jiera.2023.412363.3034>

دیویی، جان. (1369). تجربه و آموزش و پرورش. ترجمه سید اکبر میرحسینی. تهران: مرکز ترجمه و نشر کتاب.

رسولی ثانی آبادی، عفت؛ افروز، غلامعلی؛ یاریاری، فریدون و غلامعلی لواسانی، مسعود. (1402). تدوین و ارزیابی اثربخشی برنامه آموزش خلاق بر نشاط معنوی، تفکر خلاق و مهارت حل مسأله در دانشجویان دانشگاه‌های مشهد. *روانشناسی تربیتی*، 19(49)، 21-47.

[10.22111/JEPS.2023.42317.5027](https://doi.org/10.22111/JEPS.2023.42317.5027)

زینلی، بهروز؛ تاجیک اسماعیلی، سمیه؛ نیرومند، لایلا و مظفری، افسانه. (1399). مقایسه اثربخشی روش‌های تدریس بارش مغزی و حل مسأله بر تعامل معلم و دانش‌آموز. *تدریس-پژوهی*، 8(2)، 130-146.

[HTTPS://DOI.ORG/10.34785/J012.2020.898](https://doi.org/10.34785/J012.2020.898)

سلیمانی، زینب؛ منظری توکلی، علیرضا؛ منظری توکلی، حمداله و حاجی پور، نجمه. (1403). ارائه مدل مطلوب عملکرد تحصیلی بر اساس سرمایه روانشناختی، سازگاری فردی و مهارت حل مسأله در دانش‌آموزان دختر. *مطالعات روانشناسی تربیتی*، 21(55)، 1-25.

[10.22111/jeps.2024.47126.5587](https://doi.org/10.22111/jeps.2024.47126.5587)

سیدی فضل‌اللهی، سید صابر و اکوان، محمد. (1401). بررسی تطبیقی ساختار شناخت در فلسفه دکارت و جان دیویی. *پژوهش‌های معرفت‌شناختی*، 11(24)، 27-50.

<https://sanad.iau.ir/Journal/aadab/Article/1064337>

سیسیان، خدیجه؛ عظیمی، رحمت‌الله و موسوی نیک، مریم. (1401). بررسی تاثیر آموزش گروهی مهارت‌های زندگی (حل مسأله و مهارت ارتباط موثر) بر تعارض با والدین و پرخاشگری نوجوانان 14 تا 18 ساله دختر استان تهران. *دستاورد‌های نوین در مطالعات علوم انسانی*، 5(55)، 15-24.

<https://www.jonahs.ir/showpaper/6558926>

شریعت‌مدار، آسیه؛ تقدیسی، نوشین و فرحبخش، کیومرث. (1402). مطالعه تجربه زیسته دختران در زمینه سازگاری با فوت مادر در دوره نوجوانی. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، 21(3)، 90-115.

[10.22051/JWSPS.2023.40699.2639](https://doi.org/10.22051/JWSPS.2023.40699.2639)

طاهرزاده قهفرخی، سجاد و سایه‌میری، احسان. (1400). بررسی تغییرات مختلف جسمانی، شناختی و اجتماعی دوره نوجوانی از دیدگاه‌های مختلف و مشکلات و اختلافات روانی این

دوره. پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، 4(43)، 1-26.

<https://www.jonapte.ir/fa/showart-a4a74d8622d9c5232c685220aa8c3faf>

عبدی، صباح؛ عبدالله پور، ارسطو و احمدی فر، رشید. (1402). میزان توجه به رفتارهای ارتقادهنده سلامت در محتوای کتاب‌های درسی ابتدایی و نقش این رفتارها در پیش بینی نمره شایستگی‌های عمومی دانش آموزان. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، 12(2)، 559-586.

[10.48310/PMA.2023.3095](https://doi.org/10.48310/PMA.2023.3095)

عسکری رباطی، غلامحسین و خلیلی کالکی، زری. (1402). بررسی میزان اثربخشی آموزش درس ریاضی با رویکرد حل مسئله بر پیشرفت تحصیلی و مهارت حل مسئله. *پویش در آموزش علوم پایه*، 9(31)، 39-49.

https://basicscience.cfu.ac.ir/article_3236.html

فراشبندی، رضا؛ حبیبی دهنه سیری، زینب؛ یوسفی، عاطفه و شامرادی ورنامخواستی، نسیم. (1396). جان دیویی و تعلیم و تربیت. *چهارمین کنفرانس بین المللی یافته‌های نوین علوم و تکنولوژی*. <https://civilica.com/doc/710898>.

گل‌محمدنژاد بهرامی، غلامرضا. (1398). مقایسه اثربخشی آموزش مهارت حل‌مسئله و آموزش هوش هیجانی بر کاهش پرخاشگری دانش‌آموزان دختر دوره اول متوسطه تبریز. *آموزش و ارزشیابی*، 12(46)، 13-28.

[10.30495/jinev.2019.668226](https://doi.org/10.30495/jinev.2019.668226)

گوتک، جرالد ال. (1396). مکاتب فلسفی و آراء تربیتی. ترجمه محمدجعفر پاکسرشت. چاپ 17. تهران: سمت.

نبئی، مینا؛ فهیمی، رضا. (1398). بررسی مهارت حل مسئله در شاهنامه فردوسی. *رخسار زبان*، 3(10)، 115-145.

<https://civilica.com/doc/1142546>

نعمتی، فاطمه؛ گلستانه، سید موسی و جوکار، مهسا. (1400). رابطه بین نیازهای بنیادین روان شناختی با تاب آوری از طریق نقش میانجی گری خودکارآمدی در مهارت‌های زندگی در دوره نوجوانی. *روانشناسی معاصر*، 16(2)، 59-72.

[20.1001.1.20081243.1402.16.2.7.5](https://doi.org/10.1001.1.20081243.1402.16.2.7.5)

یاری مقدم، نفیسه؛ دلاور، علی؛ درتاج، فریبرز و حاجعلیزاده، کبری. (1399). بررسی تاثیر هیجان‌ات منفی (اضطراب و افسردگی) در درک مطلب خواندن و حل مسئله به منظور تدوین یک مدل ساختاری در دوره ابتدایی شهر همدان. *مطالعات روانشناسی تربیتی*، 16(37)، 199-230.

[10.22111/JEPS.2019.5004](https://doi.org/10.22111/JEPS.2019.5004)

یاسبلقی شراحی، بهمن و مرادی، رحیم. (1402). اثربخشی راهبرد آموزش تفکر طراحی بر توانایی حل مسئله دانش‌آموزان دوره ابتدایی در درس تفکر و پژوهش. *تدریس پژوهی*، 11(3)، 114-129.

https://trj.uok.ac.ir/issue_7890_7932.html

یزدانی، امیرحسین و سلیمان نژاد کیاسری، احسان. (1396). تحلیل محتوای کتاب ریاضی ششم بر اساس توجه به رویکرد حل مسأله جان دیویی. دومین کنفرانس بین المللی رویکرد-های نوین در آموزش و پژوهش.

<https://civilica.com/doc/654615>

یوسفی، محمد رضا و عامل محرابی، ابراهیم. (1395). زاغ و مار: برگرفته از کلیله و دمنه : مهارت حل مسئله. چاپ چهارم. تهران: فرای علم.

References

Borowski, S.K., Spiekerman, A.M., Rose, A.J. (2023). The role of gender in the friendships of children and adolescents. *Encyclopedia of Child and Adolescent Health*, 3, 94-103.

<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818872-9.00044-3>

Kinga, S; Paul, M; Sefan, S. (2017). Associations between Hexaco model of personality structure, motivational factors and self-reported creativity among architecture students. *Proced Soci Behav Sci*, 187 (1),130-135.

<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.025>

Liu, L., Wang, Y., Zhao, J., Wang, M. (2022). Parental reports of stress and anxiety in their migrant children in China: The mediating role of parental psychological aggression and corporal punishment. *Child Abuse & Neglect*, 31, 1056-1059.

<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105695>

Selvi, S. (2007). Future Aims of Science Curriculum for Primary school. *Cultura, International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 8, 176-183.

[10.5840/cultura20074212](https://doi.org/10.5840/cultura20074212)

Theobald, M. (2021). Self-regulated learning training programs enhance university students' academic performance, self-regulated learning strategies, and motivation: A metaanalysis. *Contemporary Educational Psychology*, 66,101976.

<https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2021.101976>

Wang, X., Young, G.W., Plechatá, A., Mc Guckin, C., Makransky, G. (2023). Utilizing virtual reality to assist social competence education and social support for children from under-represented backgrounds. *Computers & Education*, 201, 1048-1052.

<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104815>

